

หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง
การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ

ชื่อหลักสูตรการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร
จำนวน ...40..... ชั่วโมง

สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้ประจำจังหวัดมหาสารคาม
กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

หลักสูตรวิชาการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร เล่มนี้ทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น กลุ่มสนใจ วิชาการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรขั้นตอนและวิธี การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาเนื้อหาและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพ และนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ หลักสูตรเล่มนี้อาจไม่สมบูรณ์เท่าใดนัก ผู้จัดทำขออภัยมา ณ โอกาสนี้ด้วย

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

หลักสูตรการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร
สื่อการเรียนรู้
โครงสร้างหลักสูตร

1
2
3

ชื่อหลักสูตร การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร
จำนวน 40 ชั่วโมง
กลุ่มอาชีพ พาณิชยกรรมและการบริการ

1. ความเป็นมา

ผ้ามัดหมี่ลายขอขจร ซึ่งการทอผ้า นับว่าเป็น ศิลปะอย่างหนึ่ง ที่ผู้เป็นช่างทอจะต้องมีความสามารถ ในการใช้สีของเส้นด้าย ประกอบกันให้เกิดความสวยงาม เหมาะสม และการแต่งแต้มสีทำให้เกิดลวดลาย การย้อม การทอผ้า นับเป็นสถาปัตยกรรมเพราะช่างทอผ้าต้องออกแบบลายผ้าของตนเองขึ้นมา โดยการนำลักษณะต่างๆ ของธรรมชาติเช่น ดอกไม้ ดาว เดือน สัตว์ ของใช้มาคิดประดิษฐ์ประดอย การถ่ายทอดในสมัย โบราณผู้คนเรียนรู้หนังสือน้อยหรือแทบไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนเลย โดยเฉพาะผู้หญิง ซึ่งต้องมีหน้าที่ในงานบ้าน เลี้ยงลูก ทำงานทอผ้า เพื่อใช้ในการนุ่งห่มของคนในครอบครัว หลังจากเวลาว่างจากการทำไร่ทำนา อาศัยเวลา กลางคืนบ้าง เวลาหยุดพักเพื่อรอคอยการเก็บเกี่ยวผลผลิตบ้าง นับว่าเป็นงานหนักพอสมควรสำหรับหญิงไทย เพราะเมื่อเลิกงานประจำวันแล้วยังต้องมาประกอบอาหารดูแล ลูก และสามีให้รับประทานอาหารจนอิ่มและ เข้านอนแล้ว ตนเองก็ยังมีได้พักผ่อนหลับ นอนยังต้องนั่งเก็บฝ้าย เช็นฝ้าย ดัดฝ้าย มัดหมี่ เพื่อเตรียมไว้เมื่อ ว่างเว้นจากการท างานจริงๆ แล้วจึงจะทำการทอผ้าการทอผ้าแต่ โบราณจะใช้ใยไหม และใยฝ้ายเป็นวัตถุดิบ หลักในการทอผ้า เพราะไม่มีเส้นใยสังเคราะห์อื่นใดที่จะมาแทน เส้นใยไหมและฝ้ายได้ดี ผ้าทอเป็นสื่อ สัญลักษณ์ของคนในแต่ละชุมชน แสดงถึงเชื้อชาติเผ่าพันธุ์และความ แตกต่างทางวัฒนธรรม ผ้าทอ เป็นปัจจัย สำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่แก่จนถึงตาย และมีบทบาท สำคัญทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม ดังนั้นการสืบทอดความคิด ความเชื่อแบบแผนทาง สังคม จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่และพัฒนา ศักยภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ ในการเสริมสร้างคุณภาพ ชีวิต เพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมควบคู่กับการ พัฒนาเป็นอาชีพและรายได้ของคนชุมชนการทอผ้า เป็น วัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่สืบทอดกันมานานนอกจากคุณค่า ทางศิลปะแล้วยังเป็นการแสดงถึงแบบแผนความเป็นอยู่ใน สังคมอย่างยั่งยืน

หลักการของหลักสูตร

จากจุดเน้นการดำเนินงานกรมส่งเสริมการเรียนรู้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๗ ๓. ส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจัดให้มีการฝึกอบรมอาชีพในชุมชน เพื่อเป็น การเสริมสร้างทักษะใหม่ (New Skill) เพิ่มสมรรถนะ (Upskill) หรือทบทวนทักษะ (Reskill) ให้แก่ประชาชน อาทิ อาชีพเกษตรกร อาชีพค้าขาย อาชีพบริการชุมชน อาชีพหัตถกรรม อาชีพอุตสาหกรรม ช่างก่อสร้าง ช่างไฟฟ้า ช่างประปา ช่างแอร์ ฯลฯ เพื่อเป็นเครื่องมือในการยกระดับทักษะความรู้ ช่วยประชาชนลดรายจ่ายใน ครัวเรือนสามารถประกอบอาชีพหลักหรือเป็นอาชีพเสริมให้แก่ครอบครัวได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุนและตอบสนองกับความต้องการของประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ศกธ.อำเภอ จึงได้จัดโครงการศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน วิชาการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร จำนวน ๔๐ ชั่วโมงขึ้น เป็น หลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของประชาชนเพื่อการประกอบอาชีพเน้นการประยุกต์ลวดลายใน การทอและสีย้อมที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด มุ่งให้ผู้เรียนประกอบอาชีพได้จริงหลังจบ หลักสูตร เพื่อเป็นการให้ความรู้ความเข้าใจและพัฒนาอาชีพ

ให้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมายและผู้สนใจในตำบล ให้สามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพเสริมเพื่อก่อให้เกิดรายได้กับตนเองและครอบครัวเป็นการสร้างอาชีพให้เกิดความมั่นคงต่อไป

จุดหมาย

1. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์และเทคนิคในการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร
2. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และเกิดทักษะสามารถทอผ้าพื้นเมืองลวดลายต่างๆได้
3. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและไปประกอบอาชีพเสริมได้

กลุ่มเป้าหมาย

1. ผู้ที่ไม่มีอาชีพ
2. ผู้มีอาชีพและต้องการพัฒนาอาชีพและมีความอดทน
3. ผู้ที่มีอาชีพและต้องการเปลี่ยนอาชีพ เป็นผู้ที่มีใจรักในการมัดหมี่

ระยะเวลา 40 ชั่วโมง

ทฤษฎี 9 ชั่วโมง ปฏิบัติ 31 ชั่วโมง

โครงสร้างหลักสูตรจำนวน 6 ชั่วโมง

ที่	เรื่อง	จุดประสงค์การเรียนรู้	เนื้อหา	ชั่วโมง	
				ทฤษฎี	ปฏิบัติ
1.	ช่องทางการประกอบ อาชีพ	1. ผู้เรียนบอกความสำคัญและประโยชน์ของการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรได้ 2. วิเคราะห์ตนเองในการประกอบอาชีพการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรสามารถบอกคุณธรรม จริยธรรม สำหรับอาชีพการทอผ้ามัดหมี่ ลายขอขจรได้ 3. บอกชนิดผ้าพื้นเมือง วัสดุการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรและประเภทของ เครื่องมือที่ใช้ในการการทอผ้า มัดหมี่ลายขอขจรได้ 4. อธิบายวิธีการรักษาความปลอดภัยจากการใช้เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ได้	1. ช่องทางการประกอบอาชีพ 1.1 ความสำคัญและประโยชน์ของการทอผ้า มัดหมี่ลายขอขจร 1.2 วิเคราะห์ตนเองในการ ประกอบอาชีพการ ทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรและคุณธรรมจริยธรรม สำหรับอาชีพการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร 2. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการทอผ้ามัดหมี่ลาย ขอขจร 2.1 ชนิดของวัสดุการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร 1. กรรไกร 2. ปั่นกวาด 3. ผ้าพื้นเมือง 4. ลูกปัด 5. กาว 2.2 ประเภทของเครื่องมือที่ใช้และวิธีใช้ 2.3 ความปลอดภัยในการใช้เครื่องมืออุปกรณ์	6 ชม	-
2.	ทักษะในการประกอบ อาชีพ	1. เตรียมพื้นที่เทพื้น วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือในการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรได้ 2. การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรได้สวยงาม 3. เก็บรายละเอียดของงาน ได้เรียบร้อยสวยงาม 4. สรุปขั้นตอนและเทคนิคการทำงานได้ครบทุกขั้นตอน	1.การเตรียมวัสดุ 2. การเตรียม 3. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือ 4. วิธีการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร 5. วิธีการเก็บรายละเอียดของงาน	-	30

3.	การบริหารจัดการในการประกอบอาชีพ	1. คำนวณพื้นที่และราคา ค่าแรงค่าวัสดุ ได้ 2. หาลูกค้าและประชาสัมพันธ์งานการ ทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร 3. อธิบายมาตรฐานของการบริการงาน แปรรูปผ้าพื้นเมืองได้ 4. เปรียบเทียบราคากับลูกค้าได้อย่าง ราบรื่น และเป็นที่พึงพอใจของลูกค้า 5. สรุปกระบวนการบริหารจัดการใน การประกอบอาชีพ การทอผ้า มัดหมี่ลายขอขจร ที่พึงประสงค์ของ ลูกค้าได้	1. การคำนวณพื้นที่และการ คำนวณราคา 1.1 การคำนวณพื้นที่และการ คำนวณราคาในการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร 2. การประชาสัมพันธ์และการหา ลูกค้า 3. การควบคุมมาตรฐานของการบริการ 4. การเปรียบเทียบราคากับ ลูกค้า	-	1
	โครงการประกอบอาชีพ	1.บอกความสำคัญของโครงการอาชีพได้ 2.บอกประโยชน์ของโครงการอาชีพได้ 3.บอกองค์ประกอบของโครงการอาชีพ ได้ 4. อธิบายความหมายขององค์ประกอบของโครงการอาชีพได้ 5.อธิบายลักษณะการเขียนที่ดีของ องค์ประกอบของโครงการ อาชีพได้ 6.เขียนโครงการในแต่ละองค์ประกอบให้เหมาะสมและถูกต้องได้ 7.ตรวจสอบความเหมาะสมและ สอดคล้องของโครงการอาชีพได้	1. การประชาสัมพันธ์และการหา ลูกค้า 2. การควบคุมมาตรฐานของการบริการ 3. การเปรียบเทียบราคากับ ลูกค้า	3	
รวม				9	31

การจัดกระบวนการเรียนรู้ วิธีจัดกระบวนการเรียนรู้ ใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย ดังนี้

1. การบรรยาย (Lecture)
2. การระดมสมอง (Brainstorming)
3. การอภิปราย (Discussion Method)
4. การชมคลิปวิดีโอ การบรรยาย และการสาธิต
5. การฝึกปฏิบัติ

สื่อการเรียนรู้

การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตร มีการใช้สื่อการเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ทันสมัย และสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ได้แก่

1. ภาพประกอบการเรียนการสอน
2. วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียน
3. คลิปวิดีโอประกอบการบรรยาย

การวัดผลประเมินผล

การวัดผลประเมินผลหลักสูตร เป็นการตรวจสอบความก้าวหน้า โดยใช้ผลการประเมินเป็น ข้อมูลและ สารสนเทศที่แสดงการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งสามารถประเมินได้ด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

1. การสังเกต
2. การประเมินผลงาน/ชิ้นงาน

การจบหลักสูตร

1. มีระยะเวลาเรียนและฝึกปฏิบัติตลอดหลักสูตร ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80
2. มีผลการเรียนผ่านตลอดหลักสูตร ไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ตามเกณฑ์ที่กำหนดดังนี้
 - 2.1 ภาคทฤษฎี สัดส่วนร้อยละ 20
 - 2.2 ภาคปฏิบัติ สัดส่วนร้อยละ 80

เอกสารหลักฐานการศึกษา

1. หลักฐานการเข้าเรียนตลอดหลักสูตร
2. ทะเบียนคุมวุฒิบัตร
3. วุฒิบัตรออกโดยสถานศึกษาที่มีการจัดการเรียนรู้หลักสูตรการ

การเทียบโอน

ผู้เรียนที่จบหลักสูตรการวิชาการทำพรมเช็ดเท้าจากหวงฝ้ายด อาจนำผลไปเทียบโอนผลการเรียนกับ หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หรืออื่น ๆ ได้ตามเกณฑ์ที่ สถานศึกษากำหนด *

แบบทดสอบก่อนเรียน
วิชา การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร จำนวน 40 ชั่วโมง

จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

1. ทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรเป็นศิลปะที่พัฒนาขึ้นมาจากประเทศใด?

- ก. จีน
- ข. ญี่ปุ่น
- ค. อินเดีย
- ง. ไทย

2. การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรใช้วัตถุดิบหลักคือ?

- ก. ไหม
- ข. ผ้าไหม
- ค. ไหมแท้
- ง. ผ้าทอ

3. การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรใช้เทคนิคการทอแบบใด?

- ก. ทอผ้าทอป
- ข. ทอผ้าทอปลอม
- ค. ทอผ้าทอปวง
- ง. ทอผ้าทอปริญญา

4. การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรมีลักษณะแบบใดที่เป็นเอกลักษณ์?

- ก. ลายกลาง
- ข. ลายขอ
- ค. ลายมัดหมี่
- ง. ลายขจร

5. ในกระบวนการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร มักใช้เครื่องทอแบบใด?

- ก. เครื่องทอฝ้าย
- ข. เครื่องทอไหม
- ค. เครื่องทอกรอบ
- ง. เครื่องทอทอป

6. การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรต้องการความชำนาญในการทอแบบใด?

ก. ทอสัตว์

ข. ทอฝ้าย

ค. ทอกลอน

ง. ทอผ้า

7. การทอผ้าไหมมักใช้ใยไหมของพืชชนิดใด?

ก. ไหมอีดต้น

ข. ไหมมัลเบอร์รี่

ค. ไหมลินเนีย

ง. ไหมญี่ปุ่น

8. การทอผ้าไหมต้องการกระบวนการหลักสามขั้นตอนคืออะไร?

ก. การผสมใย - การหมัก - การทอ

ข. การหั่นเส้นใย - การทอ - การถัก

ค. การหุง - การทอ - การย้อม

ง. การทอ - การทอน - การทอคล้อง

9. ในการทอผ้าไหมที่ใช้ใยไหมพืช ขั้นตอนการหั่นเส้นใยมักจะใช้เครื่องมืออะไร?

ก. มีดมือ

ข. เข็มลัด

ค. ไขควง

ง. สิ่งมีชีวิต

10. สีของผ้าไหมจะได้มาจากกระบวนการใด?

ก. การเผาไหม้

ข. การหมักด้วยสารเคมี

ค. การย้อมสีธรรมชาติ

ง. การทาสีผ้า

ใบความรู้

ประวัติดูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้ามัดหมี่

ผ้ามัดหมี่ เป็นการทอผ้าอย่างหนึ่งที่มีการสร้างลวดลายก่อนที่จะทำการย้อมสี การทำลายผ้ามัดหมี่เป็นการเอาเชือกมามัดด้ายหรือมัดเส้นไหมตามลวดลายที่ได้ออกแบบไว้ การมัดและย้อมลายจะมีการทำทั้งเส้นทางแนวยืน และแนวนอนหรือที่เรียกว่าแนวพุ่ง มีการสันนิษฐานว่าการมัดลายในแนวยืนน่าจะมีมาก่อนในแนวพุ่ง และจากการสืบค้นมีข้อสันนิษฐานว่าน่าจะได้รับการถ่ายทอดมาจากประเทศอินเดีย โดยในสมัยโบราณที่มีการค้าขายกันและติดมากับสินค้าอื่น การทอผ้ามัดหมี่โบราณนิยมการย้อมสีด้วยสีธรรมชาติ เช่น สีแดงจากครั่ง สีน้ำเงินจากคราม เป็นต้น ส่วนผ้าไหมมัดหมี่จะนิยมทำในกลุ่มไท-ลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากเส้นทางการรับแบบอย่างของผ้ามัดหมี่ คือจากอินเดีย ผ่านมาทางอินโดนีเซียและกัมพูชาหรือเขมร ดังที่เราจะเห็นได้ว่าผ้าไหมมัดหมี่ของจังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์ จะเป็นวัฒนธรรมที่เป็นแบบเขมรอย่างเห็นได้ชัด ปัจจุบันผ้ามัดหมี่มีการทำกันอย่างแพร่หลาย สามารถทำได้ดีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม โดยเฉพาะผ้าไหมจะมีความสวยงามมาก นอกจากตัวผ้าไหมเองแล้ว ลวดลายและสีสันยังเป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างความสวยงามให้มากยิ่งขึ้น การอนุรักษ์ลวดลายโบราณ และนำมาประยุกต์ใช้ จึงเป็นสิ่งที่น่าจะได้รับการส่งเสริมพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นการเก็บรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตผ้าไหมมัดหมี่สีธรรมชาติเพื่อการถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไปจึงเป็นเรื่องที่ดีและควรให้การสนับสนุน สำหรับลวดลายต่างๆที่มีการสร้างสรรค์มาแต่โบราณ จึงเป็นงานศิลป์ที่ควรแก่คุณค่าให้เป็นสินทรัพย์ของแผ่นดินไทยตลอด ไปการทำผ้ามัดหมี่เป็นศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองชนิดหนึ่งนิยมทำกันมาช้านานในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและบางจังหวัดในภาคกลาง ชาวบ้านจะใช้เวลาว่างจากการทำนาและการเก็บเกี่ยวมาทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน หรือทอผ้าเอาไว้ใช้ในงานประเพณีต่างๆ ลวดลายส่วนใหญ่มาจากอิทธิพลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว การทำผ้ามัดหมี่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่นิยมทำด้วยไหม ศิลปะการทำผ้ามัดหมี่นั้นทำได้โดยการมัดย้อมเส้นไหมให้เกิดสีและลวดลายก่อนแล้วจึงนำไปเรียงทอบนก๊อออกมาเป็นผืนผ้าวัฒนธรรมการทำผ้ามัดหมี่ของไทยนั้นนิยมทำกันที่ไหมเส้นพุ่งเท่านั้น ลักษณะเฉพาะของผ้ามัดหมี่ อยู่ที่รอยซึมของสีที่วิ่งไปตามบริเวณของลวดลายที่ถูกมัด ถึงแม้จะใช้ความแม่นยำในการทอมากเพียงไร ก็จะทำให้เกิดลักษณะความเหลี่ยมล้ำของสีบนเส้นไหมให้เห็นต่างไปจากผ้าทอมือชนิดอื่นๆ นับเป็นเอกลักษณ์ของผ้าไหมมัดหมี่โดยแท้ ผ้ามัดหมี่แต่ละชิ้นนั้นมักไม่มีการซ้ำกัน ถึงแม้ว่าจะมีสีเส้นลวดลายเดิมวางไว้เป็นตัวอย่างก็ตาม ทั้งนี้เพราะว่าทุกขั้นตอนของการประดิษฐ์ ล้วนเกิดจากน้ำมือและน้ำพักน้ำแรงของคนทั้งสิ้น ความมีเสน่ห์ของผ้าไหมมัดหมี่ในแต่ละชิ้นก็คือ “ความเป็นชิ้นเดียวในโลก” นั่นเอง จึงนับว่าเป็นงานศิลปะอันทรงคุณค่ายิ่ง

วิธีการทอผ้า

ปัจจุบัน ถึงแม้ว่ายังไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดบ่งบอกถึงต้นกำเนิดของการ ทอผ้า แต่ก็สามารถเทียบเคียงกับหลักฐานอื่น ๆ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันโดย มีเหตุผลหลายอย่างสนับสนุนแนวคิดที่ว่า การทอผ้ามีวิวัฒนาการมาจากการ ทำเชือก ทอเสื่อ และการจักสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลายเชือกทาบที่ปรากฏ ร่องรอยให้เห็นบนภาชนะดินเผา ซึ่งพบเป็นจำนวนมากตามแหล่งโบราณคดี ก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินใหม่ เรื่อยมาจนถึงแหล่งโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้เอง จึงกล่าวได้ว่าการทอผ้าเป็นงานหัตถกรรมที่เก่าแก่ที่สุดในโลกรงานหนึ่ง หลักของการทอผ้า ก็คือการทำให้เส้นด้ายสองกลุ่มตัดกัน โดยทั้งสอง พวกตั้งฉากกัน เส้นด้ายกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายยืนและอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า ด้ายพุ่ง ลักษณะของการตัดกันของด้ายพุ่งและด้ายยืน จะตัดกันแบบธรรมดาที่เรียกว่าลายขัดหรืออาจจะเพิ่มเทคนิคพิเศษเพื่อให้ผ้ามีลวดลาย สีสันที่สวยงามแปลกตา

ขั้นตอนในการทอผ้า

1. สืบเส้นด้ายยืนเข้ากับแกนม้วนด้ายยืน และร้อยปลายด้ายแต่ละเส้นเข้าในตะ กอแต่ละชุดและพันหวี ดึงปลายเส้นด้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอ ด้ายเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง
2. เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอ เส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยก ออกและเกิดช่องว่าง สอด กระสวยด้ายพุ่งผ่าน สลับตะกอชุดที่ 1 ยกตะกอชุดที่ 2 สอดกระสวยด้ายพุ่งกลับ ทำสลับกันไปเรื่อย ๆ
3. การกระทบฟันหวี (ฟืม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบ ฟันหวี เพื่อให้ด้ายพุ่งแนบติดกัน ได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา
4. การเก็บหรือม้วนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณแล้วก็จะม้วนเก็บใน แกนม้วนผ้า โดยผ่อนแกนด้ายยืน ให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ ให้พอเหมาะ การทอผ้าพื้น เป็นการใช้หลักการทอผ้า เบื้องต้น ที่นำเอาด้ายเส้นยืนและด้ายเส้นพุ่งมาตัดกัน เพื่อให้เกิดเป็นผืนผ้า โดยด้ายเส้น พุ่งและเส้น ยืนอาจเป็นด้ายสีเดียวกัน หรือต่างสีกัน หรือนำเอาเส้นด้ายที่เป็นด้นเงินหรือด้นทองมาทอควบด้าย เพื่อให้ผ้า มีความมันระยับ สวยงามยิ่งขึ้น เทคนิคพิเศษที่ใช้ในการทอผ้า

การขีด

ขีด หมายถึง กรรมวิธีในการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายต่างๆ ขึ้นมา โดยวิธีการเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษใน ระหว่างการ ทอ เพื่อให้เกิดลวดลายที่โดดเด่นกว่าสีพื้น วิธีการทำคือ ใช้ไม้เขี่ยหรือสะกิด เพื่อช้อนเส้นด้ายยืน ขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่ง ไปตามแนวที่ถูกจัดช้อน จังหวะการสอดเส้นด้ายพุ่งนี้เอง ที่ทำให้เกิดเป็นลวดลายต่าง ๆ การจก เป็นเทคนิคการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายต่างๆ โดยเพิ่มเส้นด้ายพุ่งพิเศษสอดขึ้นลง วิธีการคือ ใช้ชนเม่น ไม้ หรือนิ้ว สอดเส้นด้ายยืนขึ้น แล้วสอดเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้าไป ซึ่งจะทำให้เกิดเป็นลวดลายเป็นช่วง ๆ สามารถทำสลับสีลวดลายได้หลากหลาย ซึ่งจะแตกต่างจากการขีด

ตรงที่ขีดที่เป็นการใช้เส้นด้ายพุ่งพิเศษเพียงสีเดียว การทอผ้าวิธีนี้ใช้เวลาเนิ่นนานมากมักทำ เป็นผืนผ้า หน้าแคบใช้ต่อกับตัวขึ้น เรียกว่า “ ชินตั้นจก ” การทอผ้ามัดหมี่ ผ้ามัดหมี่มีกรรมวิธีการทอผ้าที่ใช้เทคนิคการมัด และการย้อม เริ่มจากนำเส้นด้ายหรือไหมมาย้อมสีแล้วมัดบริเวณที่ ต้องการเก็บไว้ เมื่อนำไปย้อมสีอื่นจะได้ไม่ ติดสี เพียงซึมเข้ามาบางส่วน โดยย้อมเรียงลำดับจากสีอ่อนไปหาสีเข้มจนครบ ตามลวดลายที่กำหนด หลังจากนั้นจึงนำด้ายกรอเข้าหลอดตามลำดับ แล้วนำไปทอจะเกิดลวดลายบนผืนผ้าที่มีลักษณะคล้ายคลื่อนเหมือนลำ านเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของมัดหมี่ การทอผ้าชนิดนี้จึงต้องอาศัยความชำนาญในการมัดย้อมและทอเป็นอย่างมาก

ผ้ามัดหมี่มีอยู่หลายชนิด ได้แก่

1. มัดหมี่เส้นพุ่ง
2. มัดหมี่เส้นยืน
3. มัดหมี่เส้นพุ่งและเส้นยืน

การทอผ้ายก เป็นกรรมวิธีการทอให้เกิดลวดลายโดยการยกตะกอแยกด้ายเส้นยืน และใน บางครั้งการยกดอกจะมีการเพิ่มด้ายเส้น พุ่งจำนวนสองเส้น หรือมากกว่านั้นเข้าไปในผืนผ้า ลวดลายที่ทอจะ เป็นลายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม และความเชื่อทางศาสนา ซึ่งได้แก่ ลายปราสาท ลานธรรมาสน์ ลายสัตว์ ลายพืช ลายจากสิ่งของเครื่องใช้ และลายเรขาคณิต

การมัดหมี่

การมัดหมี่ เป็นการทาลวดลายของผืนผ้า โดยการใช้วัสดุกันน้ำมัดกลุ่มเส้นด้ายเป็นลวดลายตาม ต้องการ ก่อนนำด้ายย้อมน้ำสี เมื่อแก้วัสดุกันน้ำออกจึงเกิดสีแตกต่างกัน ถ้าต้องการเพียง 2 สี จะแก้วัสดุมัด ด้ายเพียงครั้งเดียว หากต้องการหลายสีจะมีการแก้วัสดุหลายครั้ง

ก่อนมัดหมี่ ต้องคั่นหมี่ก่อน โดยการนำเส้นด้ายพันรอบหลักหมี่ 1 คู่ นับจำนวนเส้นด้ายให้สัมพันธ์กับ ลายหมี่ที่จะมัด จากนั้นจึงทำการมัดหมี่กลุ่มเส้นด้ายในหลักหมี่ ตามลวดลายหมี่ที่ต้องการ เมื่อถอดด้ายมัดหมี่ ออกจากหลักหมี่ นำไปย้อมสี บิดให้หมาดแล้วจึงแก้ปอมมัดหมี่ออก ทำให้เกิดลวดลายตรงที่แก้ปอออก นำด้ายที่ แก้ปอมมัดแล้วนี้ไปพันรอบหลอดไม้ไผ่เรียกว่า การปั่นหลอด ร้อยหลอดด้ายตามลำดับก่อน-หลัง เก็บไว้อย่างดี ระวังไม่ให้ถูกรบกวนจนเชือกร้อยขาด ด้ายมัดหมี่ในหลอดด้ายใช้เป็นเส้นพุ่งในการทอ การคั่นหมี่

เส้นด้ายมีไขอาบโดยธรรมชาติ ก่อนนำมาใช้ต้องชุบน้ำให้เปียกทั่วอุณหภูมิของเส้นด้าย โดยชุบน้ำแล้วทุบ ด้วยท่อนไม้ผิวเรียบ เรียกว่า การฆ่าด้าย ก่อนจะชุบด้ายหมาดน้ำในน้ำแบ่งและตากให้แห้ง คล้องด้ายใส่กองแล้ว ถ่ายเส้นด้ายไปพันรอบอก ตั้งอักษ่างายเส้นด้ายพันรอบหลักหมี่ ซึ่งมีความกว้างสัมพันธ์กับความกว้างของฟืมที่ใช้

ทอผ้า นับจำนวนเส้นฝ้ายให้เป็นหมวดหมู่ แต่ละหมู่มีจำนวนเส้นฝ้ายสัมพันธ์กับลายหมู่ มัดหมวดหมู่ฝ้ายด้วย เชือกฟาง

วิธีการคั่นหมู่

1. เอาฝ้ายที่เตรียมมาแล้วมัดหลักหมี่ด้านล่างก่อน แล้วพันรอบหลักหมี่ไปเรื่อยๆ เรียกว่า การก่อหมี่
2. การคั่นหมี่จะต้องคั่นจากล่างขึ้นบน หรือบนลงล่างจนกว่าจะครบจำนวนรอบที่ต้องการ ภาษาท้องถิ่น เรียกแต่ละจำนวนว่าลูกหรือลำ ถ้าก่อหมี่ผูก ฝ้ายด้านขวา ก็ต้องวนซ้ายมาขวาทุกครั้ง
3. ควรผูกฝ้ายไว้ทุกลูกด้วยสายแนน เพื่อไม่ให้หมี่พันกัน หรือหลุดออกจากกัน

วิธีการมัดหมี่

1. มัดกลุ่มฝ้ายแต่ละลูกหมี่ด้วยเชือกฟาง จนครบหลักหมี่ ทำเป็นเชิงผ้า
2. การเริ่มต้นลายมัดหมี่ อาจมัดจากด้านบนไล่เรียงลงข้างล่าง หรือมัดข้างล่างก่อนจึงไล่เรียงขึ้นข้างบน บางคนอาจเริ่มมัดจากตรงกลางก่อน จึงขยายออกไปเต็มหลักหมี่
3. เริ่มมัดปลายเชือกด้านหนึ่งกับลูกหมี่ก่อน จึงพันอีกปลายหนึ่งซ้อนทับกันให้แน่นเพื่อไม่ให้สีย้อมซึมเข้า ข้อหมี่ เมื่อพันทับกันไปจนได้ความยาวตามลายหมี่แล้ว มัดปลายเชือกกับลูกหมี่ให้แน่นเช่นกัน โดย เหลือปลายเชือกไว้ เมื่อเวลาแกะปอมัดจะทำให้ง่าย
4. เอาเชือกเส้นหนึ่งสอดเข้าไปในช่องหลักหมี่ข้างใดข้างหนึ่ง ผูกกลุ่มฝ้ายไว้เป็นวงไม่ให้หมี่ที่มัดลวดลาย แล้ว หลุดออกจากกัน และใช้เป็นหัวสำหรับจับเวลา ย้อม ถอดฝ้ายมัดหมี่ออกจากหลักหมี่ หลังจากนั้น เราก็จะนำไป ย้อมคราม เมื่อย้อมครามเสร็จก็จะนำมาแกะปอมัดหมี่

การแกะปอมัดหมี่

หมี่ที่มัดเสร็จเรียบร้อยแล้วและถอดออกจากหลักหมี่แล้วนำไปแช่น้ำให้เปียก บิดให้หมาด นำไปย้อมสีคราม ล้างสีให้สะอาด จึงนำมาแกะปอมัดหมี่ พาดราวกระดูกให้เรียงเส้น ผึ่งให้แห้งได้ฝ้ายมัดหมี่

การปั่นหลอด

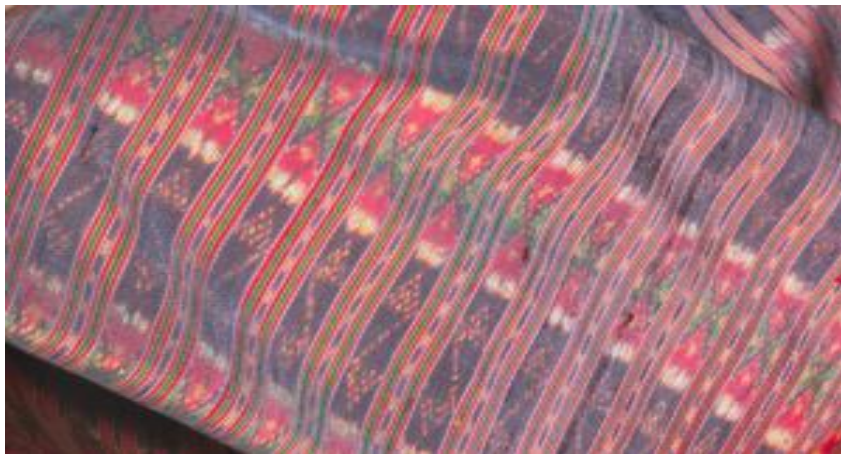
นำฝ้ายมัดหมี่คล้องใส่กงซึ่งวางอยู่ระหว่างตีนกง 1 คู่ หมุนกงคลายฝ้ายออกจากกงพันเข้าหลอดไม้ไผ่ เล็กๆ ที่เสียบแน่นอยู่กับเหล็กไนของหลา ความยาวของหลอดไม้ไผ่สัมพันธ์กันกับกระสวยทอผ้า เมื่อหมุนกงล้อ ไม้ไผ่ของหลา เหล็กไนและหลอดจะหมุนเอาเส้นฝ้ายจากกงพันรอบแกนหลอดไม้ไผ่ ให้ได้จำนวนเส้นฝ้าย พอเหมาะกับขนาดของกระสวยทอผ้า

การร้อยฝ้าย

ใบความรู้

ในปี พ.ศ.2558 สมาคมส่งเสริมผ้าไทยจังหวัดมหาสารคาม ร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคาม ร่วมกันจัดประกวดผ้าลายมัดหมี่ของดีประจำอำเภอขึ้นทำให้เกิดการบัญญัติลายผ้าเพิ่มขึ้นอีก 13 ลายที่ประณีต สวยงามเพิ่มทางเลือกให้ผู้บริโภคและเพิ่มโอกาสของผู้ทอผ้า เกิดความหลากหลายของผ้ามัดหมี่อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้จังหวัดมหาสารคามเป็นจังหวัดแรกที่มีผ้าลายประจำอำเภออย่างเป็นทางการ เกิดมิติใหม่และกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง และต่อยอดให้กลุ่มทอผ้ามีงานทำมากกว่าเดิม เพิ่มรายได้สร้างเศรษฐกิจฐานรากให้มั่นคงยิ่งขึ้นและที่สำคัญเป็นการสร้างภาพจำใหม่ให้จังหวัดมหาสารคามเป็นเมืองแห่งไหมมัดหมี่โดยสมบูรณ์อย่างแท้จริง จึงขอประกาศผลการคัดเลือกลายผ้าเอกลักษณ์ประจำอำเภอ จังหวัดมหาสารคาม ประกาศ ณ วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๙ โดยว่าผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม

อำเภอนาเชือก ลายผ้าเอกลักษณ์ประจำอำเภอได้แก่ ลายขอขจร

ผ้าลายขอขจร จากการบอกเล่าของนางสุรัตน์ มูลพาที่ ประธานเครือข่าย OTOP อำเภอนาเชือกผ้าลายขอขจร มีตำนานเรื่องเล่าจากการบอกเล่าของคุณยายซึ่งเป็นผู้คิดริเริ่มลายนี้ว่ามีที่มาจากคำ ๒ คำ คือ

๑. ขอ หมายถึง ตะขอที่ติดไว้ปลายไถเพื่อเชื่อมหรือยึดระหว่างคาคับกับไถเพื่อใช้ในการไถนา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพของชาวบ้านบ่งบอกถึงการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น

๒. ขจรเป็นชื่อเรียกตุ้มหู (ต่างหู) หญิงสมัยโบราณที่สวมใส่เพื่อความสวยงาม หากหญิงใดสวมใส่ก็เกิดความสง่างาม

เมื่อ ๒ คำมารวมกันจึงเกิดผ้าลายขอขจร ซึ่งเดิมจะย้อมด้วยครั่งหรือสีธรรมชาติ เดิมจะนิยมย้อมเป็นสีน้ำตาล และหญิงที่มีฐานะดีเท่านั้นที่จะมีสวมใส่ได้ เพื่อแสดงถึงฐานะของตนเองต่อมาได้ผสมผสานลวดลายและย้อมสีที่หลากหลาย สวยงามเข้ากับยุคสมัย

แบบประเมินผลงานผู้เรียน

ชื่อ – สกุล.....

หลักสูตร..... กลุ่ม.....

คำชี้แจง : ให้วิทยากรประเมินผลงานของผู้เรียนตามหัวข้อที่กำหนดให้

ประเด็นที่ประเมิน	คะแนนประเมิน (10 คะแนน)
1. ความรู้ความเข้าใจเนื้อหาสาระ (20 คะแนน)	
1.1 ทดสอบความรู้ความเข้าใจ	
1.2 สอบถามความรู้ความเข้าใจ	
2. ทักษะการปฏิบัติ (40 คะแนน)	
2.1 สังเกตการณ์ปฏิบัติในระหว่างการเรียนรู้การจัดกิจกรรม	
2.2 ประเมินโดยให้สาธิต	
2.3 แสดงขั้นตอนวิธีการปฏิบัติ	
2.4 ประเมินจากกระบวนการมีส่วนร่วม	
3. คุณภาพผลงาน ผลการปฏิบัติ	
3.1 สังเกตผลงาน	
3.2 ตรวจสอบผลงาน	
3.3 มีความคิดสร้างสรรค์	
3.4 ผลการปฏิบัติว่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดหรือไม่	
รวมคะแนน (100 คะแนน)	

หมายเหตุ การประเมินผลการจบหลักสูตรอาจดำเนินการได้ ดังนี้

- การประเมินระหว่างเรียน และเมื่อจบหลักสูตร
- ประเมินครั้งเดียวก่อนจบหลักสูตร

ทั้งนี้ เกณฑ์การจบหลักสูตร จะต้องได้คะแนนรวมไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 จึงจะผ่านเกณฑ์การประเมิน

ลงชื่อ

วิทยากร

(

)

แบบทดสอบหลังเรียน
วิชา การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร จำนวน 40 ชั่วโมง

จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

1. ทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรเป็นศิลปะที่พัฒนาขึ้นมาจากประเทศใด?

- ก. จีน
- ข. ญี่ปุ่น
- ค. อินเดีย
- ง. ไทย

2. การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรใช้วัตถุดิบหลักคือ?

- ก. ไหม
- ข. ผ้าไหม
- ค. ไหมแท้
- ง. ผ้าทอ

3. การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรใช้เทคนิคการทอแบบใด?

- ก. ทอผ้าทอป
- ข. ทอผ้าทอปลอม
- ค. ทอผ้าทอปวง
- ง. ทอผ้าทอปริญา

4. การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรมีลักษณะแบบใดที่เป็นเอกลักษณ์?

- ก. ลายกลาง
- ข. ลายขอ
- ค. ลายมัดหมี่
- ง. ลายขจร

5. ในกระบวนการทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจร มักใช้เครื่องทอแบบใด?

- ก. เครื่องทอฝ้าย
- ข. เครื่องทอไหม
- ค. เครื่องทอกรอบ
- ง. เครื่องทอทอป

6. การทอผ้ามัดหมี่ลายขอขจรต้องการความชำนาญในการทอแบบใด?

- ก. ทอสัตว์
- ข. ทอฝ้าย
- ค. ทอกลอน
- ง. ทอผ้า

7. การทอผ้าไหมมักใช้ใยไหมของพืชชนิดใด?

- ก. ไหมอิตัน
- ข. ไหมมัลเบอร์รี่
- ค. ไหมลินเนีย
- ง. ไหมญี่ปุ่น

8. การทอผ้าไหมต้องการกระบวนการหลักสามขั้นตอนคืออะไร?

- ก. การผสมใย - การหมัก - การทอ
- ข. การหั่นเส้นใย - การทอ - การถัก
- ค. การหุง - การทอ - การย้อม
- ง. การทอ - การทอน - การทอคล้อง

9. ในการทอผ้าไหมที่ใช้ใยไหมพืช ขั้นตอนการหั่นเส้นใยมักจะใช้เครื่องมืออะไร?

- ก. มีดมือ
- ข. เข็มลัด
- ค. ไขควง
- ง. สิ่งมีชีวิต

10. สีของผ้าไหมจะได้มาจากกระบวนการใด?

- ก. การเผาไหม้
- ข. การหมักด้วยสารเคมี
- ค. การย้อมสีธรรมชาติ
- ง. การทาสีผ้า

เฉลย:

- 1 ง. ไทย
- 2 ก. ไหม
- 3 ค. ทอผ้าทอปาง
- 4 ค. ลายมัดหมี่
- 5 ก. เครื่องทอผ้า
- 6 ข. ทอผ้า
- 7 ก. ไหมอัดแน่น
- 8 ข. การหั่นเส้นใย - การทอ - การถัก
- 9 ค. ไชยวง
- 10 ค. การย้อมสีธรรมชาติ